

“Dakle, ovo je jači pol.” Žene u psihoanalizi

Specijalna izložba Muzeja Sigmund Frojd

Kolarčeva zadužbina

Studentski trg 5

Beograd

Muzička galerija

9.12.2016 – 27.12.2016, svakog dana od 14.00 do 20.00h

(osim 14, 21. i 26.12.2016. od 14.00 do 18.00h)

Otvaranje : 9.12.2016. u 17.30h

Malo je građana sa ovih prostora, zainteresovanih za psihoanalizu i njenog tvorca, koji nisu neki od svojih boravaka u Beču upotpunili posetom Berggasse 19, i kući u kojoj je Frojd tek nešto manje od pola veka živeo i radio, a u kojoj je danas njegov poznati muzej. Oni koji su nedavno posetili Frojdov muzej, mogli su da vide posebno zanimljivu tematsku izložbu posvećenu ženama u psihoanalizi. Psihoanalitičko društvo Srbije ima veliko zadovoljstvo da, obeležavajući jubilej 160 godina od Frojdovog rođenja, sve one koji nisu imali tu priliku, pozove da pogledaju ovu izložbu u našem gradu.

Projekat se realizuje uz svesrdnu pomoć i partnerstvo sa Muzejom Sigmunda Frojda u Beču, Austrijskog kulturnog foruma u Beogradu, Bečkog psihoanalitičkog društva, Visoke škole likovnih i primenjenih umetnosti, Kolarčeve zadužbine.

„Dakle, ovo je jači pol.“ – ironična je aluzija kojom je, kako se priča, Ema Ekštajn jednom prilikom pozdravila Frojda. Iako ovako sažeta, citirana opaska sadrži u sebi mogućnost novih tumačenja vladajućih rodnih uloga. Kao pacijenti, ove žene su Frojdu pružale osnovu za otkrivanje nesvesnog; i sam “otac psihoanalize“ potvrđivao je da tretman koji je bio poznat kao „lečenje razgovorom“ razvio sa njima zajedno.

Osim kao psihoanalitičarke-praktičarke, ove protagonistkinje su dale suštinski doprinos razvoju psihoanalitičke teorije, inspirišući Frojdove radove, čak i anticipirajući ih, kao u slučaju Sabine Špilrajn. Nesumnjiv je i njihov doprinos u međunarodnoj afirmaciji i institucionalizaciji psihoanalize: Sabina Špilrajn u Švajcarskoj i Rusiji, Lu Andreas-Salome u Nemačkoj, Mari Bonapart u Francuskoj, Helen Dojč u Sjedinjenim Državama, i Ana Frojd u Engleskoj.

U središtu pažnje izložbe su biografije i radovi ovih izuzetno upečatljivih ličnosti, kao i Frojdovi teorijski radovi sa stanovišta feminizma, roda i nekonvencionalnih kritičkih studija.

Pomoću posebno dizajniranih panoa kojim se izložbeni prostor deli na nekoliko segmenata, izložba posvećuje zasebni prostor svakoj od šest žena – pionirki psihoanalize, u nameri da na prikladan način osvetli njihov život i rad. Selekcija objekata i dokumenata povezuje njihove doprinose sa vremenom u kome su živele. Uticaj njihovih teorijskih radova na razvoj psihoanalize predstavljen je sa ciljem da koriguje sliku psihoanalize kao nauke kojom su dominirali samo muškarci. Pitanje zašto su dečjom psihoanalizom dominirale žene prate informacije o brizi o deci u Beču u dvadesetim i tridesetim godinama prošlog veka, razvoju ženskog pokreta i osnovnih pojmova psihoanalize kao što su Edipov kompleks, „transfer i kontratransfer“.

Od pacijenta do psihoanalitičara

Sigmund Frojd i njegove kolege su prilazili psihoanalizi kao lekari muškarci. Mnoge psihoanalitičarke iz prve generacije su u kontakt sa psihoanalizom najpre došle kao pacijenti. Tako da prelazak od statusa pacijenta do uloge psihoanalitičara ukazuje na emancipatorni potencijal psihoanalize i može se videti kao simbol društvenih procesa tog vremena; „osvajanje“ psihoanalize od strane žena odigravalo sa na pozadini ženskog pokreta koji se rađao. Dok su žene pre Prvog svetskog rata bile prvenstveno u ulozi pacijenta, posle njega one će se sve češće pojavljivati kao analitičarke.

Edukacija za psihoanalitičara u „Crvenom Beču“

„Crveni Beč“, period između Prvog i Drugog svetskog rata, u kome su vladajuće socijal-demokrate pionirski vodili napredak i postajali stožer progresivne edukacije negujući alternativno obrazovanje, uključujući i ideje psihoanalize. Edukatori različitih organizacija su pohađali kurseve koje je organizovalo Bečko psihoanalitičko društvo (WPV). Ana Frojd, koja je istovremeno radila i kao edukator, organizovala je posebna predavanja i seminare. U dvadesetim godinama prošlog veka, Centrom za vođenje dece grada Beča, rukovodio je August Ajkhorn, psihoanalitičar i član WPV koji je radio sa Anom Frojd.

Psihoanaliza dece kao domen žena

Iako se psihoanalitička terapija od početka smatrala revolucionarnom, ona je ipak preuzela stereotipnu sliku žene, kojoj uloga negovateljice dece bolje pristaje nego muškarcima. U početnim fazama razvoja dečije psihoanalize, brojni analitičari muškog pola okrenuli su leđa ovom tada ne osobito prestižnom domenu analitičkog rada, prepuštajući ga svojim ženskim kolegama. Takvo postupanje se objašnjavalo činjenicom da se standardni psihoanalitički metod - tada još uvek mlada disciplina - može primeniti na decu samo u ograničenom opsegu. Psihoanalitičarke poput Ane Frojd i Melani Klajn definisale su rani kanon psihoanalize dece i time pobile argumente svojih kolega muškog pola.

Seksualnost i feminizam

Klasični psihoanalitički rodni diskurs se zasniva na „faličkom monizmu“; ili, drugim rečima, on poznaje (i prepoznaje) samo jedan pol - muški. Dok muškost figurira kao norma, ženskost predstavlja devijaciju, nedostatak. Frojdovo koncipiranje kastriranog ženskog roda, i posledične penis zavisti, izazvao je žestoke kritike još za njegovo doba. Neki od njegovih saradnika, poput Karen Hornaj, Melani Klajn i Ernesta Džonsa su se žestoko protivili, dok su, nasuprot njima, Helen Dojč i Mari Bonapart u svojim pristupima ostale dosledne Frojdomovom stanovištu.

Žene u psihoanalizi, mali portreti:

Lu Andreas-Salome (Lou Andreas-Salomé, rođena 1861. u Sankt-Peterburgu, umrla 1937. u Getingenu, Nemačka) je dugo smatrana fatalnom ženom zbog ljubavnih afera sa, između ostalih, Fridrihom Ničeom i Rajnerom Marija Rilkeom. Od kasnih sedamdesetih godina prošlog veka feministi su pokazali posebno interesovanje za nju. Čak i pre susreta sa psihoanalizom, Lu Salome se bavila pitanjima ženske seksualnosti. U svom članku 'Der Mensch als Weib' [Žena kao ljudsko biće], izdatom 1899, objasnila je žensku nadmoć biološkim faktorima. Njen psihoanalitički esej 'Zum Typus Weib' [Tipovi femininosti] iz 1914. jeste odgovor Frojdom prvom izdanju *Tri eseja o seksualnosti* iz 1905. 1912/1913. je intenzivno razmenjivala ideje i stavove sa Frojdom na temu „narcizma“. Samo godinu dana kasnije, Frojd je zvanično uveo ideju narcizma u psihoanalitičku teoriju. Lu Andreas-Salome je publikovala svoj esej „Narcizam kao dvostruka usmerenost“ 1921. i on se smatra njenim najvažnijim radom.

Ana Frojd (Anna Freud, rođena 1895. u Beču, Austrija, umrla 1982. u Londonu, Engleska) je za širu javnost bila i ostala u senci svog poznatog oca, Sigmunda Frojda. Odražavala je, čuvala i širila Frojdovo nasleđe i igrala je ključnu ulogu u osnivanju Frojdovog muzeja u Beču. Sistematizacijom i poboljšanjem dečije psihoanalize pokazuje da se ona može primenjivati i na decu i zbog toga se smatra osnivačem ovog zasebnog vida terapije. Po Ani Frojd, razlika između terapije sa odraslima i sa decom isključivo je posledica različitih razvojnih faza kroz koje je analizand do tog trenutka prošao. Ovakvo stanovište je osnova Aninog shvatanja po kome deca, kao i odrasli, moraju biti prepoznata i shvaćena kao ličnosti sa svojim pravima. Knjiga Ane Frojd *Ego i mehanizmi odbrane*, izdata 1936, je vrlo brzo postala osnovni udžbenik psihoanalitičke literature i izuzetno važno delo, pre svega u oblasti Ego psihologije koja je bila jako popularna u Americi nakon 1945.

Mari Bonapart (Marie Bonaparte, rođena 1882. u Sent-Kudu, Francuska, umrla 1962. u Gasinu, Francuska) je bila Grčka i Danska princeza i njene diplomatske veze i finansijska moć su umnogome pomogli Frojdovoj porodici da izbegne iz nacističke Austrije u Englesku 1938. Objavila je preko pedeset eseja, dvadesetak knjiga i prevela tuce Frojdovih radova na francuski. Čak i pre nego što je počela analizu kod Sigmunda Frojda, Bonaparta je pod pseudonimom izdala esej „Anatomska osnova frigidnosti kod žena“. Rad na tom eseju je podrazumevao razgovor sa preko dvesta Parižanki kao i merenje razdaljine od klitorisa do vagine. Bonapartin prvi psihoanalitički rad, izdat 1927. pod nazivom „Slučaj gospođice Lefevr; o psihoanalizi ubica“ zasnovan je na intervjuu sa ženom koja je ležala u zatvoru u Lilu zbog ubistva svoje trudne snaje. Napoleonova pra-praunuka je u svojoj autobiografiji povezala svoju zainteresovanost za ubice sa ličnom porodičnom istorijom. Za razliku od Frojda koji je seksualnost razumeo kao psihološki fenomen, ona je pokušala da prevede psihoanalitičku teoriju u biološku teoriju nagona.

Helen Dojč (Helene Deutsch, rođena 1884. u Pšemislju, Poljska, umrla 1982. u Kembridžu, SAD) se smatra jednom od prvih psihoanalitičarki koja se prevashodno bavila feminizmom. Zbog svojih teorijskih stavova o majčinstvu, ženskoj pasivnosti i mazohizmu, u feminističkim krugovima se smatra Frojdom „saučesnicom“. U mnogim aspektima njen pogled na feminizam podseća na Frojdov stav da za ženu nema važnije uloge od uloge majke i ćerke. Dok je bila predsednica Trening-instituta Bečkog psihoanalitičkog društva, Helen Dojč je predano radila na sistematizaciji psihoanalitičkog treninga. Njen članak o *Psihoanalizi seksualnog funkcionisanja žena* je 1925. izdao Bečki IPV (Internationaler Psychoanalytischer Verlag) i to je bila osnova za dva toma koja je napisala između 1944. i 1945. na engleskom jeziku pod nazivom *Psihologija žena*. Tokom konzervativnih pedesetih, njen drugi tom

posvećen majčinstvu je naišao na veliko interesovanje u Americi. Njena studija takođe predstavlja psihoanalitičku referencu na epohalni rad Simon de Bovoar „Drugi pol“ (1949.).

Emma Ekštajn (Emma Eckstein, rođena 1865. u Gadenzdorfu, Austrija, umrla 1924. u Beču, Austrija) je, nakon završetka lične analize kod Sigmunda Frojda, počela da radi kao prva žena psihoanalitičar. Po prvobitnim pretpostavkama, ona je glavna ličnost iz Frojdovog slučaja „Irmin san“ sa početka dela *Tumačenje snova*. Danas se pak smatra da je Frojd u tom slučaju sažeo nekoliko likova. U izdanju „Arbeiterzeitung-a“ iz 1.10.1900. ona objavljuje sažetak *Tumačenja snova* i time knjigu čini dostupnom široj publici. U svojoj knjizi *Die Sexualfrage im Lebendes Kindes* (1904.) [Pitanje seksualnosti u odgoju deteta] posvećuje se pitanju seksualnosti kod dece i značaju potpune seksualne edukacije od strane roditelja. Pored pisanja, Ekštajnova je bila uključena i u „Bečki ženski klub“ koji je između ostalih osnovala i Mari Lang, aktivistkinja za ženska prava. Ekštajnova je imala blisku saradnju i sa ostalim feministkinjama tog vremena, kao što su Auguste Fikert i Roza Majreder. Objavila je i brojne članke u „Dokumente der Frauen“, časopisu koji su uređivale Majreder, Fikert i Lang i koji se bavio kontraverznim pitanjima, kao na primer, legalnim statusom neudatih trudnica.

Sabina Špilrajn (Sabina Spielrein, rođena 1885. u Rostovu na Donu, Rusija, umrla 1942. u istom mestu) je vraćena u žižu javnosti kada su 1980. godine objavljeni njeni dnevni i pisma. Njen odnos sa Karlom Gustavom Jungom, čija je bila pacijentkinja, a navodno i ljubavnica, bio je inspiracija mnogih specijalističkih publikacija kao i pozorišnih predstava i filmova. Kao autorka, pisala je o raznim temama, između ostalog, o ženskom telu, automobilu kao simbolu muške moći ili potrazi za glavna „tri pitanja“ života. Glavna tema Sabinine studije *Destrukcija kao razlog postojanja* (1912.) je kontradiktorna priroda želje i destruktivnih komponenti seksualnosti. Dok je Frojd svoju teoriju zasnivao na suprotnosti između nagona smrti i života, Špilrajnova ovu kontradikciju radikalizuje, u potpunosti negira, i kao da naslućuje Frojdova razmišljanja objavljena godinama kasnije u radu *S onu stranu principa zadovoljstva*. 1921. Špilrajnova je bila trening analitičarka dvadesetpetogodišnjem Žanu Pjažeu, kasnijem osnivaču razvojne psihologije.

Osmislili i dizajnirali: kustos Monika Pessler, Daniela Finzi i Johanna Frei
Muzej Sigmunda Frojda, Beč – www.freud-museum.at

Izložbeni tim Beograd: Jasminka Šuljagić, Jasmina Vrbaški, Vesna Brzev-Ćurčić, Danica Moreno, Nataša Đerković, Olga Savostjanova, Jovana Vuković, Aleksandar Kontić
Psihoanalitičko društvo Srbije – pss.org.rs

Eksponate dobijeni ljubaznošću

Arkadi Blatow; FLO VINTAGE – www.flovintage.com; Freud Museum London; Josephinum, Sammlungen und Geschichteder Medizin, MedUni Wien; Lena Korn; Österreichisches Pharma- und Drogistenmuseum; The Anna Freud Centre, London; Universitätsbibliothek Wien; Urban Zerfaß; Verein für Geschichte der ArbeiterInnenbewegung, Wien; Wienbibliothek im Rathaus.

Skenovi i reprodukcije

Boston Psychoanalytic Society and Institute Archives; Dorothee Pfeiffer, Göttingen; Library of Congress, Washington; Musée des Avelines, Musée d'art et d'histoire de Saint-Cloud;

Schlesinger Library, Radcliffe Institute, Harvard University; Wiener Psychoanalytische Vereinigung; Zentralbibliothek Zürich, Graphische Sammlung und Fotoarchiv.

Partneri projekta

